

Kai kurie terminų sinonimijos aspektai

ASTA MITKEVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

ESMINIAI ŽODŽIAI: sinoniminiai terminai, terminų sinonimija, leksiniai sinonimai, gramatiniai sinonimai, aspektiniai sinonimai, motyvacinis požymis, sinoniminių terminų atpažinimas, hiperonimai, hiponimai

Terminų sinonimijos klausimas terminologijoje yra ypač aktualus, jis svarbus tiek jos teorijai, tiek terminų tvarkybai. Lietuvių terminologijoje sinoniminiai terminai ir terminų sinonimija tirti ne kartą. Yra aptartos sinonimų priežastys ir terminų sinonimijos vertinimas (Keinys 2005 [1974], 1980; Kaulakienė 1994; Gaivenis 2002 ir kt.), darybiniai sinonimai terminologijoje (Keinys 2005 [1966]), nagrinėta lietuviškų ir tarptautinių terminų sinonimija terminografijoje (Klimavičius 1975), apžvelgta sinonimijos specifika terminologijoje (Zemlevičiūtė 2001) ir kt. Taip pat įvairiais atžvilgiais (daugiausia kilmės, sandaros, normiškumo) tirta atskirų sričių terminų sinonimija: sinoniminiai melioracijos (Keinys 2005 [1974]), kompiuterijos (Auksoriūtė 1997; Kaulakienė 2000; Šilobritaitė 2010), fizikos ir technikos (Kaulakienė 1994; Gaivenytė 2000), fonetikos (Kazlauskaitė 2000), medicinos (Zemlevičiūtė 2001), teisės (Umbrasas 2004), filosofijos (Mikelionienė 2004), statybos (Stunžinas 2005, 2010), architektūros (Kitkauskienė 2005), religijos (Rimkutė 2007), matematikos (Šilobritaitė 2007), elektrostatikos (Stankevičienė 2012) terminai, sinoniminiai augalų vardai (Labanauskienė 2014), taip pat sinonimija latvių kalbos terminų žodynuose (Kvašytė 2000) ir kt. Apskritai neretai ir kituose straipsniuose, kuriuose nagrinėjama kurios nors srities ar kurio nors šaltinio terminija, plačiau ar siauriau aptariama ir terminų sinonimija¹.

¹ Kai kuriuose darbuose terminologai skirtingus to paties užsienio kalbos termino atitikmenis, dalis kurių yra sinonimai, vadina neterminologizuotu žodžiu *skirtybės* (žr. Umbrasas 2004, 2010; Šilobritaitė 2010).

Šiame straipsnyje trumpai apžvelgiamos sinoniminių terminų sampratos ir terminų sinonimijos ribos, aptariami sisteminių sinoniminių terminų tipai, skiriami pagal terminų struktūrą, kalbos lygmenis ir terminų šaknį, taip pat apžvelgiami kai kurie sinonimų atpažinimo tekste sunkumai. Čia nesiekama aprėpti visų terminų sinonimijos aspektų, analizuojami kai kurie šio semantinio santykio dalykai, kurie lietuvių terminologijoje mažiau tyrinėti ar visai netyrinėti. Teiginiai šiame straipsnyje iliustruojami humanitarinių mokslų (kalbotyros, literatūros mokslo, muzikologijos, dailės, architektūros, estetikos ir kt.) terminų pavyzdžiais².

Sinonimai normiškumo atžvilgiu šiame straipsnyje neaptariami, nors terminų sinonimija būna ir norminimo priežastis, ir padarinys. Daroma prielaida, kad nevertinant sinoniminių terminų pagal tai, kuris geresnis, galbūt galėtų atsiskleisti kiek kitoks nei įprasta terminų sinonimijos vaizdas.

SINONIMŲ SUPRATIMAS IR SINONIMIJOS APIMTIS TERMINOLOGIJOJE

Sinonimai terminologijoje suprantami nevienodai. Vieni sinonimais laikomi tik tos pačios reikšmės terminus, kiti ir panašios reikšmės terminus. Atitinkamai yra skiriami sinonimai ir kvazisinonimai³, absoliutieji ir daliniai sinonimai.

Keblus sinonimų ir variantų santykis. Pasak Ritos Miliūnaitės, „svarbiausias sinonimų požymis – skirtingą raišką turinčių kalbos vienetų reikšminis bendrumas – bemaž neskiria jų nuo plačiai suprantamų variantų“ (Miliūnaitė 2009: 181). Terminu *variantai* terminologijoje vadinami įvairūs dalykai: ir nedidelės terminų skirtybės (pavyzdžiui, rašybos), ir, pavyzdžiui, bendrašakniai sinonimai, ilgosios ir trumposios terminų formos (plačiau apie terminų variantų sampratą žr. Mitkevičienė 2004). Terminų sinonimija terminologijoje aiškinama kaip varijavimas (Татаринов 2006: 173), variantai laikomi sinonimijos dalimi arba sinonimai ir variantai aptariami kaip nesusiję vienetai.

Pagrindinius sinonimų požymius – 1) ta pati (ar labai artima) reikšmė, 2) skirtinga raiška – terminologijoje turi ne tik terminai. Ta pati mokslo

² Į humanitarinių mokslų žodynus dedama šių mokslų tekstuose vartojamų kitų sričių terminų (pavyzdžiui, dailės žodyne galima rasti poligrafijos terminų). Nuo tokių terminų straipsnyje taip pat neatsiribojama, nes griežtų ribų tarp atskirų mokslų terminų nėra.

³ Kvazisinonimų intensijos yra beveik tapačios ir jie gali vienas kitą pakeisti kai kuriuose kontekstuose (ISO 704: 25).

sąvoka gali būti įvardijama ne tik dviem ar daugiau terminų, bet ir terminu bei jo apibrėžtimi, nusakymu, aiškinimu, kitos kalbos atitikmeniu, santrumpa ir pan. Terminologijoje kartais netgi skiriama definicinė sinonimija. Taip vadinamas termino ir jo apibrėžties santykis (žr. Головин, Кобрин 1987: 57–58, plg. Nissilä, Nuopponen 2011: 254). Kai kuriuose terminologijos darbuose kalbama apie tarpkalbinę sinonimiją – sinonimais laikomi tą pačią sąvoką įvardijantys skirtingų kalbų kalbos vienetai (Gers-tenkorn 1993: 29–30), kuriuos lietuvių terminologijoje įprasta laikyti atitikmenimis. Marija Teresa Kabrė mini tokius labai plačiai suvokiamos, įvairius kalbos ir ne tik kalbos vienetus apimančios sinonimijos atvejus: 1) designato ir jo apibrėžties santykis, 2) designato ir tos pačios sąvokos iliustracijos santykis, 3) atitikmenų skirtingose kalbose santykis, 4) skirtingiems funkciniais stiliams priklausančių designatų santykis, 5) alternatyvių tos pačios kalbos designatų santykis (Cabré 1999: 109–110). Visa tai rodo, kad sinonimija gali būti labai plačiai suvokiama.

SINONIMINIŲ TERMINŲ TIPAI

Struktūros (sandaros) atžvilgiu sinoniminių terminų eilutes sudaro: 1) vienažodžiai, 2) sudėtiniai arba 3) skirtingą dėmenų skaičių turintys terminai (vienažodžiai ir sudėtiniai, dvižodžiai ir trižodžiai terminai ir kt.). Pavyzdžiui:

1) *fleronas, kryžaziedis* „į viršų smailėjanti kryžmai sudėtų stilizuotų lapų ar žiedų pavidalo dekoratyvinė architektūros detalė“ (ArchŽ);

konektyvai, interfiksai, tarpdėliai „morfemų jungiamieji elementai“ (LKE);

memuarai, atsiminimai „kūrinys, pasakojantis apie įvykius, kurių dalyviu arba liudininku buvo pats autorius“ (LEM);

obertonas, virštonis „bet kuri sudėtinio tono dedamoji dalis (dalinis tonas), kurios dažnis didesnis už pagrindinio tono dažnį“ (MuzE III);

palatalizacija, minkštinimas „priebalsių tarimas, papildomai pakeliant liežuvio vidurį“ (LKE);

pertvara, atitvara „pynučių tvorelė ar grotelės bažnyčios (altoriui, Nukryžiuotajam) ar kambario daliai atskirti nuo likusios erdvės“ (ArchŽ);

plektras, brauktukas, mediatorius „plokštelė (arba žiedas) su smailėjančiu iškyšuliu, kuria užgaunamos kai kurių gnaibomųjų chordofonų (kanklių, citros, mandolinos) stygos“ (MuzE III);

priėpilis, papilys „įtvirtinta gyvenvietė prie pilies. Joje gyveno kariai, amatininkai, pirkliai, žemdirbiai“ (DailŽ);

pumpuras, krabas „gotikinėje architektūroje dekoratyvinė stilizuotų lapų ar gėlių skulptūrinė forma kolonų kapiteliams ir bazėms, archivoltams, bokštams, frontonams, pinaklių briaunoms papuošti, o vimpergoms – ir sustiprinti“ (ArchŽ);

refrenas, priedainis „eilėraščio metroritminis vienetas, tiksliai arba apytiksliai pasikartojantis strofos pabaigoje arba po kiekvienos strofos“ (LiterŽ II);

skaičiavimai, skaičiai „eiliuoti improvizaciniai tekstai, kuriami skaičiuojant ir parenkant besirimuojančius su skaičiais žodžius <...>“ (LEM);

2) *darybos potipis, darybos modelis* „formalus ar semantinis darybos tipo variantas, atsiradęs dėl darybos tipo bent vieno požymio riboto (neprieštaraujančio tipo tapatybei) įvairavimo“ (LKE);

gyvūninis motyvas, zoomorfinis motyvas „realaus ar fantastinio gyvūno (arba jo dalies) atvaizdas (pvz., grifonas). Nuo seniausių laikų paplitęs architektūros ir dailės kūriniuose, amatų dirbiniuose“ (DailŽ);

hierarchiniai ryšiai ir hierarchiniai santykiai (Jakaitienė 2010: 114, 124);

lygiagrečiosios tonacijos, paralelinės tonacijos „dvi mažorinės ir minorinės krypties tonacijos, turinčios bendrą garsaeilį“ (MuzE II);

perpendikuliarusis stilius, statmeniškasis stilius „vėlyvoji anglų gotika, susiformavusi XIV a., klestėjusi XVI a. ir pasiekusi XVII a.; ilgiausiai (net 300 metų) gyvavęs stilius“ (ArchŽ);

tarininis pažyminy, predikatinis pažyminy „sakinio dalis, turinti dvilypius prijungiamuosius ryšius: su tariniu ir drauge su veiksmu ar papildiniu“ (LKE);

3) *alkajinės eilės, alkajikas* „antikinės eilės, kurių metrinę sandarą išrado eolų poetas Alkajas (apie 600 m. pr. Kr.). Alkajinės eilės priklauso eolinėms eilėms“ (LiterŽ II);

aplinkos menas, kitaip environmentas arba invaironmentas „daugianarės erdvinės kompozicijos, kurias, skirtingai negu instaliacijas, žiūrovui siūloma suvokti esant viduje“ (EstE);

inesyvas, vidaus esamasis vietininkas „viena iš keturių postpozicinių lietuvių kalbos vietininko (lokatyvo formų), išlikusi ir plačiai vartojama bendrinėje kalboje vietai ir laikui reikšti“ (LKE);

kryžieji pastatai, kryžminio plano pastatai „kryžiaus plano krikščionių šventovės“ (DailŽ);

plokščiaspaudė, plokščioji spauda „spaudos būdas, taikomas grafikoje ir poligrafijoje. Spausdinamieji elementai ir tarpai yra vienoje plokštumoje“ (DailŽ).

Taigi terminologijai, kaip ir lingvistinei stilistikai (žr. Župerka 2012), aktuali daugiau nei vieno kalbos lygmens vienetų sinonimija. **Pagal kalbos lygmenis** sinoniminiai terminai būtų leksiniai sinonimai (vienažodžiai sinoniminiai terminai, t. y. žodžiai) ir sintaksiniai sinonimai (sudėtiniai sinoniminiai terminai, t. y. žodžių junginiai) (žr. leksinių ir sintaksinių sinonimų apibrėžtis KalbŽ). Lietuvių kalbotyroje paprastai skiriami sisteminiai leksiniai sinonimai ir gramatiniai sinonimai, pastarieji skirstomi į morfologinius ir sintaksinius sinonimus (Pikčilingis 1969: 10; Župerka 1983: 29–30, 2012: 30–31; KalbŽ; LKE). Skiriama, nors ir ne visų minima ir ne visų vienodai traktuojama, dar viena sinonimų rūšis – darybiniai sinonimai (Keinys 2005 [1966]: 258; Pikčilingis 1969: 45, 2010: 569–570; Župerka 1983: 29–30, 2012: 30–31; Vaskelienė 2000, 2013; TermŽ 60; Jakaitienė 2010: 125–126; Vaskelienė, Kučinskienė 2012 ir kt.), kuriuos Juozas Pikčilingis dar vadina leksiniais-morfologiniais sinonimais, „nes jie yra tarsi tarpinis leksinių ir morfologinių sinonimų tipas“ (Pikčilingis 1969: 45)⁴.

Pagal lietuvių kalbotyroje skiriamus sinonimų tipus vienažodžiai sinoniminiai terminai būna leksiniai arba darybiniai sinonimai. Darybinius sinonimus galima laikyti atskiru sinonimų tipu arba leksinių sinonimų potipiu (Vaskelienė 2013: 208). Leksiniai sinonimai yra, pavyzdžiui, *atlan-ka*, *atverstinis* „dviejų gretimų knygos puslapių atspaudai“ (DailŽ), *juodini-mas*, *nielas* „metalo dirbinių puošybos technika. Metale (dažn. sidabre) raižomas piešinys, kurio grioveliai pripildomi sidabro, vario, alavo ir bo-rakso sulfidų masės, primenančios juodos ar granato spalvos emalį“ (DailŽ), o darybiniai, pavyzdžiui, – *atminimai*, *atmintys* „vienas iš albuminės poe-zijos pavadinimų, lyrikos forma, artima tautosakai, bet fiksuojama raštu (stereotipiniai motyvai, klišiniai simboliai ir t. t.); dažnai dedikacinio po-būdžio, nesudėtingos formos, nekomplikuoto eiliavimo, jausmingi trum-pi eilėraščiai ar strofos, kuriais siekiama išreikšti palankumą adresatui“ (LLE), *šventykla*, *šventovė* „pastatas, skirtas dievybei garbinti, religinėms apeigoms atlikti“ (ArchŽ) ir kt.

Tipiškas ir terminologijai itin svarbus leksinės terminų sinonimijos atvejis – tarptautinių ir lietuviškų terminų sinonimija⁵, pavyzdžiui, *as-menvardis*, *antroponimas* „tikrinis asmens vardas: *Vytautas*, *Žymantienė*,

⁴ Darybinių sinonimų sampratas apžvelgė Jolanta Vaskelienė (2000: 5–10).

⁵ Daug tokios sinonimijos pavyzdžių galima rasti elektroniniame žodyne *Skolinti terminai ir jų atitikmenys*, prieiga per internetą: <http://sta.lki.lt/>.

Vaižgantas“ (KalbŽ), *būdvardėjimas*, *adjektyvacija* „pažyminiais einančių žodžių artėjimas prie būdvardžių klasės ir virtimas būdvardžiais“ (LKE), *hemistichas*, *puseilis* „eilutės dalis iki medianos arba po jos“ (LiterŽ II) ir kt. Tokia sinonimija terminologijoje yra pateisinama. Leksinių sinonimų eilutes terminijoje taip pat sudaro tarptautinis terminas ir hibridas, pavyzdžiui, *penkiakolonė*, *pentastilas* „graikų šventykla su penkiomis kolonomis fasade“ (ArchŽ), tarptautinis terminas ir netarptautinis skolinys, pavyzdžiui, *strofa*, *posmas* „1. eiliuotos kalbos metroritminių vienetų – eilučių – derinys, kuriame išryškėja tiek ritmo principas (metras), tiek visa kalbos metriškumo hierarchija ir kuris pasižymi intonaciniu vieningumu ir užbaigtumu“ (LiterŽ II), du lietuviški ir vienas tarptautinis terminai, pavyzdžiui, *abėcėlė*, *alfabetas*, *raidynas* „visos rašto raidės, išdėstytos tam tikra tvarka“ (KalbŽ), ir kitokios kilmės terminai (sinoniminių terminų kilmės dalykai šiame straipsnyje plačiau negvildenami).

Sinonimų eilutes gali sudaryti leksiniai ir darybiniai sinonimai (vienažodžiai terminai) kartu, pavyzdžiui, *apibrėžtis*, *apibrėžimas*, *definicija* „išsamus žodyninis apibūdinimas, atspindintis termininės reikšmės branduolio semas ir nusakantis sąvokos turinį, kuriuo tam tikru abstrakcijos lygmeniu atskleidžiami esminiai požymiai, skiriantys ją nuo gretimų sąvokų“ (TermŽ). Kai į sinonimų eilutę įeina skirtingos kilmės terminai – tarptautinis terminas (skolinys) ir tarptautinės kilmės šaknį turintis hibridas (pasidarytas jau lietuvių kalboje), apie darybinę sinonimiją kalbėti, rodos, nėra labai tikslu, nors tokie terminai ir atitinka darybinių sinonimų požymius⁶, jei tarptautinis terminas laikomas vediniu, plg. sinonimų eilutes *germanizmas*, *germanybė* (ir *vokietybė*) „žodis ar posakis, paskolintas iš germanų kalbų“ (KalbŽ), *avanscena*, *priešscenis* „scenos dalis prieš uždangą“ (DailŽ) ir kt. Terminologijoje gana patogu ir, greičiausiai, tiksliau darybinius sinonimus priskirti prie leksinių sinonimų⁷. Daryba yra tokių sinonimų šaltinis, tačiau kaip žodžiai jie priklauso leksikos lygmeniui.

Sudėtingiau su sudėtiniais terminais. Lingvistiškai analizuojant sudėtinius sinoniminius terminus, reikia atsižvelgti tiek į pagrindinio termino dėmens, tiek į šalutinio dėmens santykį su atitinkamais jo sinonimo dėmenimis,

⁶ Darybiniai sinonimai – „tokią pat darybinę reikšmę, tapąią arba panašią leksinę reikšmę ir skirtingus darybos formantus turintys bendrašakniai dariniai“ (Vaskelienė 2013: 207).

⁷ Žvelgiant į terminus norminimo atžvilgiu, darybinę sinonimiją, pasak Stasio Keinio, daugeliu atvejų „yra lengvai išvengiama ir laikytina terminologijos nenusistovėjimo padaru“ (Keinys 2005 [1974]: 261).

tiesiog į viso sudėtinio termino santykį su jo sinonimu. Sudėtiniai terminai yra žodžių junginiai, vadinasi, priklauso kitam kalbos lygmeniui nei vienažodžiai terminai. Lietuvių kalbotyroje sintaksiniais sinonimais paprastai laikomos vienodos (ar beveik vienodos) leksinės sudėties, bet skirtingos gramatinės sandaros sintaksinės konstrukcijos, turinčios artimą arba panašią reikšmę (Pikčilingis 1969: 49; Župerka 1983: 54–55, 2012: 47; Valiulytė 1998: 9). Vienoda leksinė sudėtis suvokiama kaip tos pačios ar tos pačios šaknies savarankiškos leksemos (Valiulytė 1998: 12). Tokie sinonimai terminologijoje sudaro vieną iš sudėtinių sinoniminių terminų rūšių. Būdingas sudėtinių sinoniminių terminų raiškos tipas – sudėtiniai sinoniminiai terminai, kurių šalutiniai dėmenys yra išreikšti daiktavardžio kilmininku ir priesagos *-inis* būdvardžiu. Pranas Kniūkšta (1976: 123, 124) tokios raiškos sinonimus vadina mišriaisiais, plačiau – gramatiniais. Kazimieras Župerka (1983: 57–58, 2012: 50) juos aptaria prie sintaksinių – žodžių junginių – sinonimų. Keli tokių terminų pavyzdžiai: *antoniminė pora* ir *antonimų pora* (Ermanytė 2008: 15), *pakraščių tarmės*, *pakraštinės tarmės* (žr. Kardelis 2014 ir ten nurodytus šaltinius), *ritminis vienetas*, *ritmo vienetas* „pasikartojanti kurio nors proceso atkarpa“ (LiterŽ II)⁸, *sinoniminis santykis* ir *sinonimijos santykis* (Jakaitienė 2010: 121, 122), *dažninis žodynas*, *dažnumų žodynas* „vienos kurios kalbos žodynas, kuriame žodžiai išdėstomi pagal vartojimo dažnumą įvairiuose tekstuose“ (LKE) (plg. *dažnumų žodynas*, *dažnuminis žodynas* (KalbŽ)) ir kt.⁹

Kai kuriuose lietuvių terminologijos darbuose ne tik vienažodžiai sinoniminiai terminai, bet ir sudėtinių sinoniminių terminų sinoniminiai dėmenys skirstomi į leksinius ir darybinius sinonimus (pavyzdžiui, žr. Stunžinas 2005; Šilobritaitė 2007 ir kt.)¹⁰. Pagrindiniais sudėtinių terminų dėmenimis dažnai (kartais ir šalutiniais dėmenimis) eina vienažodžiai terminai, kurie gali turėti leksinių sinonimų, įskaitant darybinius (pavyzdžiui, *kalbotyra* – *lingvistika* → *taikomoji kalbotyra* – *taikomoji lingvistika*,

⁸ Ne visos terminų apibrėžtys šaltiniuose yra tikslios, tačiau nuo apibrėžčių vertinimo šiame straipsnyje atsisiribojama.

⁹ Tokie sinonimai į žodynus dedami ribotai, nes laikomi terminijos nenusistovėjimo požymiu, bet jų galima rasti moksliniuose tekstuose (arba tame pačiame, arba vienas sinonimas iš vieno, o kitas iš kito teksto).

¹⁰ Reginos Kvašytės *Mokomajame terminologijos žodynelyje* terminologijos termino *sinonimas* apibrėžtis yra tokia: „vienas iš poros ar kelių leksinių vienetų – vientisinis terminas ar bet kuris sudėtinio termino dėmuo, turintis bendrą semą“ (TermŽ, čia ir toliau retinta mano, – A. M.). Galima suprasti, kad patys sudėtiniai terminai nėra sinonimai. Sinoniminių dėmenų gali turėti ir sudėtiniai terminai, kurie patys tarpusavyje nėra sinonimai, pavyzdžiui, kalbotyros terminai *atgalinis darinys* ir *retrogradinė daryba* (pavyzdžiai iš Keinys 1999: 113).

tradicinė kalbotyra – tradicinė lingvistika (KalbŽ), *apibrėžtis – apibrėžimas – definicija* → *ekstensinė apibrėžtis, ekstensinis apibrėžimas, ekstensinė definicija; neigiamoji apibrėžtis, neigiamasis apibrėžimas, neigiamoji definicija* (TermŽ)), tad tokie su vienažodžiais sinonimais sudaryti sudėtiniai sinoniminiai terminai taip pat galėtų būti laikomi leksiniais (ar darybiniais) sinonimais. Tokios sinonimijos nelemia sintaksinis ryšys. Kai sudėtinių sinoniminių terminų šalutiniais dėmenimis eina sinoniminiai būdvardžiai ar būdvardiškieji žodžiai, sintaksinio ryšio žymėjimas sutampa – derinama abiem atvejais, pavyzdžiui, *daugiasluoksnis stiklas, sluoksniuotasis stiklas* „dviejų ar keleto sluoksnių stiklas“ (DailŽ), *sietinis (arba susijęs) kamienas* „toks kamienas, kuris skiriasi nuo savarankiško (laisvo) tuo, kad vienas pats žodžio (ir kaitybos) kamieno nesudaro ir visada eina (kaip pirminis kamienas) kartu su priesaga, priešdėliu ar kitu kamieniu“ (Urbutis 2009: 144) ir kt. Dalį tokių sinoniminių bendrašaknių būdvardžių, pavyzdžiui, priesagos *-inis* ir priesagos *-iškas* būdvardžius, P. Kniūkšta laiko darybiniais arba plačiau – gramatiniais sinonimais (Kniūkšta 1976: 123, plg. Vaskelienė, Kučinskienė 2012: 155–156). J. Pikčilingis (1969: 50) sinonimiškai vartojamą atributinį būdvardį ir dalyvį priskiria prie sintaksinių sinonimų, nors atrodytų, kad tokių sinonimų skirtumai veikia morfolginiai nei sintaksiniai. Jis pats morfolginių ir sintaksinių sinonimų skyrimą motyvuotai laiko tik požiūrio klausimu: „ar gramatinius sinonimus vadinome morfolginiais, ar sintaksiniais, tai daugeliu atveju priklauso nuo to, kieno akimis – morfologo ar sintaksininko – į juos žiūrime“ (Pikčilingis 1969: 50).

Skirtingos gramatinės sandaros sudėtiniai sinoniminiai terminai gali turėti nebendrašaknių sinoniminių dėmenų, pavyzdžiui: *diferenciniai požymiai, skiriamieji požymiai* „kalbinės ypatybės, kuriomis tam tikros klasės elementai skiriasi vieni nuo kitų“ (LKE), *kaitybos kamienas, fleksinis kamienas* „kaitomų žodžių kamiengalis, nuo kurio formos priklauso jų kaitybos tipas“ (LKE; plg. vienažodžius sinonimus *kaityba, fleksija*), *kalbos politika, lingvistinė politika* „valstybinių, politinių, visuomeninių institucijų taikomų priemonių sistema kalbai ir jos vartojimui reguliuoti“ (KalbŽ) ir kt. Sudėtiniai sinoniminiai terminai gali neturėti nė vieno sutampančio dėmens, todėl tokius terminus siejanti sinonimija taip pat yra ne vieno tipo, pavyzdžiui: *deskriptyvinė lingvistika, aprašomoji kalbotyra* „amerikiečių struktūrinės kalbotyros kryptis (žymiausias atstovas Leonardas Blumfeldas (Leonard Bloomfield)), distribucijos analizės metodu siekusi visapusiškai aprašyti kalbos

formaliuosius elementus pagal jos vidinę struktūrą“ (FonolŽ) (šie terminai turi ir daugiau sinonimų: *deskriptyvinė kalbotyra*, *deskriptyvizmas*, *aprašomoji kalbotyra* (KalbŽ)), *literatūros sąjūdis* „organizuota rašytojų grupė (jos narius sieja bendri estetiniai, ideologiniai principai“ (LEM) ir *literatūrinis judėjimas* (*Audra ir veržimasis* straipsnyje, LEM) ir kt.

Lietuvių kalbotyroje įprasta kalbėti apie vieno kalbos lygmens sinonimus¹¹, išskyrus keletą išimčių, pavyzdžiui, dūrinius ar vedinius ir jiems sinonimiškus žodžių junginius. Terminologijoje, kaip minėta, susiduriama su vienažodžio ir sudėtinio termino, dvižodžio ir trižodžio termino ir pan. sinonimija. Tradiciškai tokie sinoniminiai terminai vadinami trumpaisiais ir ilgaisiais terminų variantais (žr. Keinys 1980: 101, 103). Kita vertus, pastebėta, kad ir leksinių sinonimų tyrinėtojai kalba apie žodžio ir žodžių junginio sinonimiją, pavyzdžiui, Evalda Jakaitienė leksikologijos vadovėlyje pateikia sudėtinius *banerio* sinonimus *kaičioji reklama*, *reklaminis skydelis*, *reklaminė juosta*, *reklaminė užsklanda* (Jakaitienė 2010: 124). Šitie pavyzdžiai taip pat yra terminai.

Tokius skirtingos sandaros terminus kaip *viduriniai amžiai* – *viduramžiai* „visuomenės raidos periodas, einantis po senovės. Apima I-pį nuo Romos imperijos žlugimo (476) iki 15 a. pab.–16 a. pradžios“ (VLE XXV), *sociolingvistika* – *socialinė lingvistika* „kalbotyros šaka, tirianti kalbos ir visuomenės santykius, kalbos funkcionavimo priklausomybę nuo visuomenės gyvenimo sąlygų, kalbos ir kultūros ryšius, bilingvizmo problemas“ (LKE) ir kt. galima laikyti mišriaisiais sinonimais. J. Pikčilingis (1969: 73) tokios raiškos žodžius ir žodžių junginius vadina morfologiniais–sintaksiniais, arba mišriaisiais, sinonimais (pagal jį sinoniminis santykis sieja morfologinę formą ir sintaksinę konstrukciją ar junginį). K. Župerka (2012: 40) vedinius arba dūrinius ir jiems artimos arba tapачios reikšmės žodžių junginius aptaria kartu su darybiniais sinonimais, bet vadina platesnės reikšmės terminu – *konkurentai*. Tokios formos terminai terminologijoje priskiriami prie sintaksinių sinonimų (žr. TermŽ 61) arba, pavyzdžiui, laikomi variantais, o ne sinonimais (žr. Kaulakienė 1994: 52).

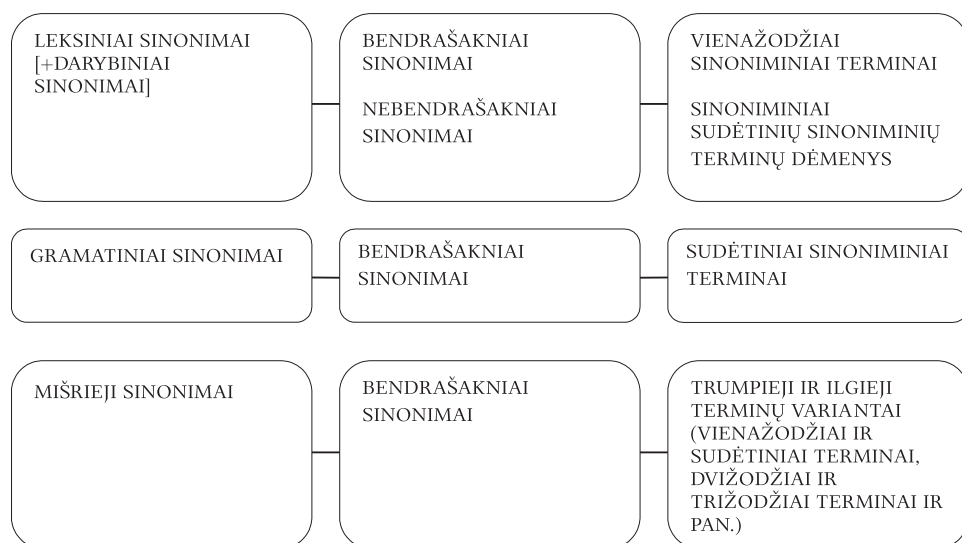
Kaip matyti iš apžvalgos, terminų sinonimija yra labai įvairios prigimties, į vieną sinonimų eilutę (ypač į ilgesnę) įeina ar gali įeiti įvairių rūšių sinonimai (plg. terminą *deskriptyvinė lingvistika* ir jo sinonimus). Siekiant

¹¹ *Lietuvių kalbos enciklopedijoje* termino sinonimija apibrėžtis yra tokia: „lygiareikšmiškumo santykis tarp dviejų ar daugiau to paties lygmens kalbos vienetų“ (LKE 488).

išvengti kartojimosi ir susisteminti sinonimų aprašus, paranku sinoniminius terminus skirstyti **šaknies atžvilgiu** – į bendrašaknius ir nebendrašaknius sinonimus¹².

Sinonimų tipai, skiriami pagal kalbos lygmenis, terminų šaknį ir terminų struktūrą, parodyti schemoje (remiamasi lietuvių kalbotyros tradicija). Iš jos matyti, kad paprasčiausias – dvinaris – sinoniminių terminų skirstymas yra šaknies atžvilgiu. Bendrašakniai sinonimai ir nebendrašakniai sinonimai yra reikšminga opozicija terminologijoje. Kai terminai nebendrašakniai, dažniausiai jie ar jų sinoniminiai dėmenys yra skirtingos kilmės arba skiriasi tokių terminų motyvacinis požymis¹³. Bendrašaknių gramatinių sinonimų sinoniminių dėmenų kilmė tokios raiškos sinonimų opozicijoje yra nereikšmingas dalykas.

Sinonimų tipai pagal kalbos lygmenis, terminų šaknį ir terminų struktūrą

¹² Nebendrašakniais sinonimais galėtų būti laikomi tokie sudėtiniai sinoniminiai terminai, kurie turi bent po vieną nebendrašaknį dėmenį. Sinoniminių terminų skirstymo pagal šaknį patogumą pabrėžė Alvydas Umbrasas (2004: 101, 2010: 171).

¹³ Pasak Aloyzo Gudavičiaus, „naujas žodis arba nauja reikšmė kalboje turi atramą, yra motyvuotas, o tai reiškia, kad pavadindami naują dalyką arba antrą kartą pavadindami seną dalyką kartu pasakome, kodėl jį taip pavadiname, pabrėždami vieną ar kitą pavadinamojo dalyko savybę ar aspektą. Žodžiu išreikštas pavadinimo pagrindas, motyvacija sudaro jo vidinę formą“ (Gudavičius 2007: 147). Terminio vidinė forma (sudėtinio termino atveju – jį sudarančių dėmenų reikšminė struktūra) susieja loginę ir lingvistinę termino puses (Никитина 1987: 46).

Pateikta schema neapima visų terminų sinonimijos atvejų pagal lyginamus tris kriterijus (kalbos lygmuo, šaknis, struktūra), plg. jau aptartą terminą *deskriptyvinė lingvistika* ir jo sinonimus. Lyginant nebendrašaknius sinonimus, nėra sunku išskirti terminus, kurių motyvacinis požymis nėra toks pat, pvz.: *aktualioji sakinio skaida*, *funkcinė sakinio perspektyva* „sakinio skaidymas ir nagrinėjimas atsižvelgiant į skirtingą jo dalių informacijos krūvį“ (LKE), *antrinės spalvos*, *išvestinės spalvos*, *tarpinės spalvos* „chromatinės spalvos, gaunamos lygiomis dalimis maišant pagrindines spalvas“ (DailŽ), *aukso pjūvis*, *geometrinė proporcija* „antikos pitagoriečių nustatyta proporcija, kuria aiškinama pasaulio tvarka ir meno kūrinų grožis“ (EstE) (plg. *aukso pjūvis*, *dieviškoji proporcija* (DailŽ)), *miško stiklas*, *žaliasis stiklas* „1. stiklo rūšis: žalsvos spalvos stiklas, gamintas primityviose, dažn. pamiškėse įrengtose stiklo dirbtuvėse į stiklo masę maišant vietinę žaliavą – medžio pelenus (potašą)“ (DailŽ), *pamatinis kamienas*, *darybos kamienas* „bendrasis darybos opozicijos narių (darinio ir pamatinio žodžio) kamienas“ (LKE), *prancūziškasis parkas*, *barokiškasis parkas* „parkas, susiformavęs Prancūzijoje XVII a. itališkojo parko principus pritaikius lygiam, plokščiam kraštovaizdžiui“ (DailŽ), *sudėtinis terminas*, *daugiažodis terminas* „terminas, susidedantis iš dviejų ar daugiau žodžių, kuriuo įvardijama dažniausiai tam tikros srities rūšinė sąvoka“ (TermŽ) ir kt.¹⁴ Sinoniminiais dėmenimis einančių žodžių leksinės reikšmės nėra tos pačios ar artimos, todėl minėtus ir į juos panašius terminus ar jų dėmenis netikslu laikyti leksiniais sinonimais. Tokie sinonimai terminologijoje vadinami aspektiniais sinonimais (denotacinių sinonimų potipis), priskiriami prie sąlyginių sinonimų (žr. Гринев 1993: 112) arba laikomi kvazisinonimais (GTT). Aspektinius sinonimus gretinti ar tirti pagal kilmę, kaip kitus nebendrašaknius sinonimus, yra neprasminga. Tačiau tokius sinoniminius terminus palyginus pagal juos sudarančių žodžių bendrus semantinius komponentus galbūt galėtų išryškėti terminologijai aktualių dalykų.

Taip pat į schemą pagal visus tris kriterijus nepatenka tokie skirtingos sandaros sinonimai kaip *atvirkštinė žodžių tvarka*, *inversija* „žodžių tvarka, skirtinga nuo kalboje vyraujančių žodžių tvarkos polinkių“ (LKE), *atliepiamieji žodžiai*, *koreliatai* „apibendrintos reikšmės įvardžiai beirieveiksmiai, vartojami prijungiamojo sakinio dėmenų ryšiams sustiprinti ir parodyskinti“ (LKE), *baltieji pigmentai*, *baltalai* „dažųjų medžiagų grupė. Nuo

¹⁴ Jonas Klimavičius teigia, kad terminų žodynuose taip pat esama tokių sinonimų porų, kurių vienas narys yra terminas, o kitas neterminas, pavyzdžiui, *magnio sulfatas* – *karčioji druska* (Klimavičius 1975: 100).

seniausių laikų vartoti įv. mineralinės kilmės Δ : kreida, balti moliai, gipsas“ (DailŽ), *darybos reikšmė, darinio struktūrinė reikšmė* „tai reikšmė, einanti iš žodžio darybos formos, t. y. iš darinio struktūrinių sandų (darybos pamato ir formanto) bei jų santykio“ (LKE), *jugendas, jugendo stilius* „Vokietijoje susiformavęs art nouveau variantas“ (DailŽ), *opartas, optinis menas* „XX a. 7 d-mečio abstrakčiosios dailės kryptis, pagrįsta regėjimo fiziologija ir psichologija, gilumos, judėjimo, pulsavimo, mirgėjimo optinių iliuzijų kūrimu“ (DailŽ), *tarmių panašėjimas ir nykimas, tarmių niveliacija* „tarmės skiriančių ypatybių mažėjimas, nykimas“ (LKE) ir kt. Vieni jų yra vadinamieji tarptautinių terminų atitikmenys, pvz.: *atvirkštinė žodžių tvarka, inversija; atliepiamieji žodžiai, koreliatai*, iš dalies ir *tarmių panašėjimas ir nykimas, tarmių niveliacija*. Sudėtinį terminą *optinis menas* taip pat iš dalies galima būtų laikyti lietuvišku (tiksliau lietuviškesniu) vienažodžio termino *opartas* atitikmeniu. Kitaip nei anksčiau aptarti dūriniai ir sudėtiniai terminai (*viduramžiai* ir *viduriniai amžiai*), šie terminai yra nebrandžakniai (plg. *-artas* ir *menas*). Terminai *baltieji pigmentai* ir *baltalai* gana artimi lietuvių kalbotyroje skiriamams sinoniminiais bendražakniam dariniams ir žodžių junginiams, o vienažodis terminas yra transformuotas, eliptinis sudėtinio termino atžvilgiu (plg. Gaivenis 2014: 505–506)¹⁵. Tokie terminai terminologijoje taip pat vadinami ilgaisiais ir trumpaisiais terminų variantais (Keinys 2005 [1974]: 255–256, 1980: 101). Terminas *jugendas* ir atributinis vardo kilmininko junginys (sudėtinis terminas) *jugendo stilius* primena kontekstinius sinonimus (terminus, kurie yra sinonimai tik kontekste), pagrindinis sudėtinio termino dėmuo yra vienažodžio termino hiperonimas. Aišku, dėl pagrindinio dėmens *stilius* pastarasis terminas formos atžvilgiu atrodo aiškesnis, tačiau tas dėmuo kartu yra ir perteklinis¹⁶. Sinonimai *darybos reikšmė, darinio struktūrinė reikšmė* ir jų šalutiniai dėmenys nėra nei leksiniai, nei gramatiniai sinonimai. Sąvoka įvardyta skirtingu pamatu.

Taigi terminologijoje yra praplėstas lietuvių kalbotyroje įprastas sinonimų kriterijus, pagal kurį sinonimai yra to paties kalbos lygmens vienetai.

¹⁵ Vincas Urbutis, aptardamas žodžių darybos ir sintaksės santykį, teigė, kad „žodžių daryba, darybiškai santykiaujančių žodžių šeimos sudaro bazę (sykiu su kaityba), leidžiančią vienas sintaksines konstrukcijas nesunkiai transformuoti (perdirbti, pertvarkyti) į kitas, į kitoniškos sandaros pasakymus“ (Urbutis 2009: 51).

¹⁶ Pasak Kazimiero Gaivenio, „patekęs į svetimą aplinką, į kitą stilių, terminas kartais pasidaro nepakankamai aiškus, gauna papildomų paaiškinamųjų žodžių ir yra pailginamas“ (Gaivenis 2014: 122). Vis dėlto nėra kriterijų, pagal kuriuos būtų galima nustatyti, kada tam tikras žodžių junginys yra terminas, o kada kažkoks termino ir paaiškinamojo žodžio junginys.

SINONIMINIŲ TERMINŲ ATPAŽINIMO TEKSTE PROBLEMOS

Kai kurie tyrėjai mano, kad terminai yra terminai, kai jie vartojami tam tikruose kontekstuose (Dubuc, Lauriston 1997: 84; Pearson 1998: 36). Terminai kontekste yra tiriami *in vivo* (Dubuc, Lauriston 1997: 80). Kartais net teigiama, kad analizuotini tik diskurso terminai (Temmerman 2000: 224)¹⁷.

Konteksto reikalavimai, anot Valentinos Skujinios, sukelia tam tikrų termino formos ar kitokio pobūdžio pakitimų, dėl kurių atsiranda įvairių termino vartosenos variantų (Skujinia 1983: 19). J. Klimavičius, rašydamas apie tarptautinių ir lietuviškų terminų sinonimiją terminografijoje, pabrėžia, kad „tokios sinonimijos vartojimas mokslo tekstuose turi savo specifiką. Tekstuose daugiau pasitaiko iš kalbos sistemos jau išstumtų skolinių, dar tik prigyjančių naujadarų, apskritai, daugiau įvairovės, svyravimų ir kitimų dinamikos. Tik iš tekstų galima nustatyti statistinę ir stilistinę tarptautinių ir lietuviškųjų terminų diferenciaciją“ (Klimavičius 1975: 93).

Pasak V. Skujinios, „nors fiksacijos sferoje ir būna pateikta sinonimų, tačiau tame pat kontekste varijuoti išraišką įvairiais termino sinonimais ir dubletais čia nepageidautina, nes iš to gali kilti nesusipratimų dėl turinio“ (Skujinia 1983: 25)¹⁸. Tačiau šis reikalavimas ar pageidavimas taikomas tik sisteminiams sinonimams, nes „mokslo tekstuose, kuriuose leidžiama dažnai kartoti tą patį terminą, vis dėlto galima ir net pageidautina varijuoti išraišką vadinaisiais kontekstiniais sinonimais“ (ten pat; dar žr. Skujina 1993: 54).

Taigi, moksliniuose tekstuose kontekstiniai sinonimai galimi ir vartojami. Kaip juos atskirti nuo sisteminių sinonimų?¹⁹ Terminų negalima atskirti nuo jų apibrėžčių (Gaivenis 2002: 14), bet apibrėžtytys tekste gali būti implicitinės. Nustatant sinoniminius terminus tekstuose ir bandant juos atskirti nuo kontekstinių sinonimų, susiduriama su įvairiomis sinonimų atpažinimo ir atrankos problemomis. Siekimas praktiškai atskirti kontekstinius ir sisteminius sinonimus gali būti nemenkas iššūkis terminologams, terminografams ar net dalyko specialistams, ypač jei siekiama nustatyti sinoniminius terminus nedabartiniuose tekstuose. Dalyko specia-

¹⁷ Juanas C. Sageris pabrėžia, kad terminologijoje būtina daryti skirtumą tarp originalių ir verstinių tekstų, nes pastaruosiuose gali būti tiek autentiškų vertimo kalbos terminų, tiek tiesiog vertimo atitikmenų (Sager 1990: 142).

¹⁸ Tai, kad reikalavimas vengti monotonijos tekste yra netaikomas terminams, pabrėžiama stilistikoje (Župerka 2012: 36). Sisteminiai sinoniminiai terminai tekste neturi estetinės paskirties, kitaip nei nespecialiosios leksikos sinonimai.

¹⁹ Kai kuriuose sinoniminių terminų tyrimuose (pavyzdžiui, Rimkutė 2007) kontekstiniai sinonimai neatrėjami nuo sisteminių sinonimų.

listams gali trūkti lingvistinio pasirengimo, o kalbininkams – detalių da-lyko (jei tai ne kalbotyra) žinių (žr. Sager 1990: 213).

Galima išskirti kelias pagrindines sisteminių sinoniminių terminų atpa-žinimo problemas, apie jas kiek plačiau.

Būdingas nespecialiosios kalbos sinonimų semantinis skirtumas yra reikš- mės platumas – **vieno žodžio reikšmė platesnė, o kito siauresnė** (Župerka 1983: 31, 2012: 32)²⁰, tačiau terminologijoje tokie semantiniai skirtumai dažnai veda prie skirtingų terminų, o ne prie sinonimų. Pavyz- džiui, *Sinonimų žodyne* (2002) žodžio *daina* sinonimas yra *giesmė*²¹, tačiau literatūros moksle terminai *daina* ir *giesmė* nėra sinonimai, plg.: *daina* „vokalinės muzikos žanras, jungiantis poetinį tekstą ir melodiją. Skiriamos liaudies ir autorinės (poetų ir kompozitorių sukurtos) dainos. Liaudies dainos yra dainuojamosios poezijos kūriniai, perduodami gyvu žodžiu iš kartos į kartą“ (LLE), *giesmė* „1. konfesinio pobūdžio eiliuotas kūrinys, bažnytinės liturgijos dalis, vienas iš bažnytinės literatūros žanrų“, „2. ei- liuotas epinis kūrinys, poema arba jos dalis“ (LLE).

Dar keletas pavyzdžių:

žodžiai	terminai
<i>atspalvis</i> 1. („nežymi spalvos skirtybė“: <i>Melsvo atspalvio skarelė</i>) – <i>niuansas</i> , <i>tonas</i> , <i>priespalvis</i> ret. (SŽ)	<i>atspalvis</i> , <i>pustonis</i> – „nedidelis skirtumas tarp panašių spalvų, perėjimas iš vieno spalvos tono į kitą, tos pačios spalvos tonų gradacija“ (DailŽ); <i>tonas</i> – „1. chromatinė spalvos kokybė, jos atspalvis, api- būdinamas lyginant su pagrindine spektro spalva (pvz., rausvas, smaragdinis, žydras, rudas Δ). Taip vadinamas ir paveiksle vyraujantis atspalvis, kompozicijos koloritui suteikiantis vientisumo (pvz., sidabrinis, auksinis, šiltas, šaltas kūrinio Δ). 2. Kartais Δ vadinamas spalvos šviesis (pvz., šviesus, tamsus, pilkšvas Δ)“ (DailŽ);
<i>naujadaras</i> („naujai sudarytas žodis“) – <i>neologizmas</i> , <i>naujažodis</i> knyg. (SŽ)	<i>neologizmas</i> , <i>naujažodis</i> – „naujas kalbos žodis, atsiradęs morfologinės žodžių darybos būdu (<i>ansamblietis</i> , <i>mėnu- leigis</i> , <i>priešoperacinis</i> , <i>-ė</i> , <i>puolus</i> , <i>-i</i>), darant santrumpas (<i>autokelias</i> , <i>pramprekyba</i> , <i>telelaida</i>), skolinantis leksemas iš kitų kalbų (<i>kosmonautas</i> , <i>lavsanas</i> , <i>mazeris</i> , <i>telerepor- tažas</i>) ir pan. <...>“ (KalbŽ); <i>naujadaras</i> – „savo kalbos priemonėmis naujai padary- tas žodis“, plg. <i>neologizmas</i> (KalbŽ);

²⁰ Nespecialiojoje leksikoje dominantės ir sinonimų eilutės narių santykiai primena hierarchinius santykius (Jakaitienė 2010: 124).

²¹ Žodžiai *daina* ir *giesmė* yra daliniai sinonimai, plg. *giesmė* (ppr. iškilminga: *Bažnytinė g.*) (SŽ).

žodžiai	terminai
<i>padavimas</i> („liaudies pasakojimas apie nepaprastus įvykius ar asmenis“: <i>Vilniaus įkūrimo padavimai</i>) – <i>sakmė</i> („pasakojimas apie pasaulio ir gamtos reiškinių kilmę“: <i>Etiologinės sakmės</i>) ir <i>saka</i> ret., <i>legenda</i> (ppr. religinio pobūdžio), <i>mitas</i> („pasakojimas apie nepaprastus didvyrius, antgamtines būtybes“: <i>Heraklio mitai</i>) (SŽ)	<i>padavimas</i> „pasakojamosios tautosakos žanras, kurio kūriniuose meniniais vaizdais aiškinama gamtos ir istorijos paminklų kilmė, pasakojama apie praeities įvykius, siejamus su ypatingomis vietomis arba su mitinių protėvių bei istorinių asmenybių veikla“ (LLE); <i>legenda</i> „2. Lit-ros žanras. Epinis fantastinis rel. ar mit. siužeto pasakojimas apie konkrečią vietą, asmenį, dievų, šventuosius. <...> Artima sakmės ir padavimo žanrams“ (VLE XI); <i>sakmė</i> „pasakojamosios tautosakos rūšis, kurios kūriniuose ryški nuostata vaizduoti tikroviškus praeities įvykius. Δ skirstomos į etiologinių sakmių, mitologinių sakmių, padavimų, legendų bei pasakojimų žanrus“ (LLE); <i>mitas</i> „kolektyvinis pasakojimas apie pasaulio dievų, žmogaus, gamtinių reiškinių, gyvybės ir mirties kilmę, atspindintis pirmąją tikrovės sampratą“ (VLE XV).

Vadinasi, bendrieji sinonimų ar kiti nespecialiosios leksikos žodynai, net jei į juos yra įdėti rūpimi žodžiai, ne visada gali padėti nustatyti sinoniminiuos terminus, o, kita vertus, tekste siauresnės reikšmės terminą gali atstoti platesnės reikšmės terminas.

Taigi viena iš tekstinės terminų vartosenos ypatybių – **platesnės reikšmės termino vartojimas vietoj siauresnės reikšmės termino**. Kaip antai, vietoj termino *metaforinė reikšmė* tekste vartojamas jo hiperonimas *perkeltinė reikšmė*, pvz.: „metaforinio perkėlimo būdu, remiantis veiksmo sukeliama įspūdžio panašumu, susidarė dar viena šio veiksmazodžio [išsižioti. – A. M.] perkeltinė reikšmė „suskilti, suplyšti, sutrūkti“ (Jakaitienė 2010: 91), terminą *vedinys* tekste atstoja jo hiperonimas *darinys*, pvz.: „Tai jau grupinės darybos reikšmės nusakymas, kuris tinka nebe vienam dariniui, o visiems priesagos *-idė* vediniams“ (Urbutis 2009: 189).

Viktoras A. Tatarinovas hiperonimo vartojimą vietoj hiponimo vadina hiponiminiu variavimu, laiko stilistine priemone (Татаринов 2006: 142). Terminologijos literatūroje teigiama, kad specialiojoje kalboje paprastai pasirenkamas artimiausias hiperonimas (Sager 1990: 215, remiasi Hope 1984).

Kalbamo tipo kontekstinę sinonimiją ne visada lengva atskirti nuo sisteminės sinonimijos, ypač jei dalyko terminai nėra nusistovėję, susisteminti ir kt. Pastebimesnis yra eliptinis (leksinis) trumpinimas – vienažodžio

ar sudėtinio termino vartojimas vietoj daugiau dėmenų turinčio sudėtinio termino, su kuriuo yra susijęs hierarchiniais santykiais²², pavyzdžiui, vietoj *liaudinė specialioji leksika* rašoma *specialioji leksika*: „Mūsų liaudinė specialioji leksika daugiausia susijusi su žemdirbyste ir amatais. <...> Antra vertus, įvairių mokslo šakų specialistams, dirbantiems savo srities terminų tvarkybos darbą, dažnai trūksta tikslesnės informacijos apie lietuvišką specialiąją leksiką“ (Gaivenis 2002: 51–52), vietoj *terminų vertimas* – tiesiog *vertimas*: „Daug įvairių sričių specialistų dažnai iškreiptai suvokia ir pačių terminų vertimą. Vertimas neretai suvokiamas kaip terminų sandaros ar motyvacijos kopijavimas“ (Gaivenis 2002: 85). Toks reiškinys dar vadinamas tekstine sinonimija (Гринев 1993: 112).

Esama sudėtingesnių ir ne tokių aiškių terminų vartosenos atvejų, pavyzdžiui, vietoj termino *prancūzų feministinė kritika* vartojamas *prancūziškasis feminizmas*: „Labiausiai įsigalėjęs yra feministinės kritikos skirstymas į dvi pagrindines kryptis – *anglų-amerikiečių ir prancūzų*. <...> Kitaip nei ankstyvoji amerikietiškoji kritika, prancūziškasis feminizmas buvo atvirai teorinis, pamatinių idėjų pasiėmęs iš poststruktūralistų darbų“ (XXLT 2006: 175). Ar šiuos terminus, kaip ir terminus *feministinė kritika* ir *feminizmas*, sieja sinoniminis, ar hierarchinis santykis?

Koks sudėtinių kalbotyros terminų *bendrinis žodis* ir *bendrinis pavadinimas* santykis? Terminai *žodis* ir *pavadinimas* nėra sinonimai, tačiau *bendriniai žodžiai* ir *bendriniai pavadinimai* *Lietuvių kalbos enciklopedijoje* yra pateikti kaip sinonimai (jų tarptautinis sinonimas *apeliatyvai*).

Kita vertus, tas pats terminas gali turėti ne vieną reikšmę, iš kurių viena gali būti platesnė ir apimti kitą. Pavyzdžiui, muzikos enciklopedijoje pateiktos dvi termino *tonas* reikšmės: „1. Kitaip *toninis garsas*. 2. Toninio garso sudėtinė dalis (dalinis tonas: pagrindinis tonas, harmonika, obertonas)“ (MuzE III). Vadinasi, tekste terminus *tonas* ir *toninis garsas* gali sieti arba sinoniminis, arba visumos ir dalies (partoniminis) santykis. Abiem atvejais tai būtų sisteminiai, o ne kontekstiniai santykiai.

Tekstuose esama **perifrazių**. Tai aprašomieji terminų nusakymai (apie perifrazes žr. Pikčilingis 1975: 231–233, 2010: 151–156; Župerka 1983: 35–36, 2012: 36; KalbŽ; LKE), kuriuos nuo sisteminių sinonimų tiksliai atskirti ne visada įmanoma. Perifrazėmis mokslinėje, mokslo populiarinamojoje literatūroje aiškinami skaitytojui ne visada aiškūs ir suprantami

²² Plačiau žr. Gaivenis 2002: 43, 2014: 28–29, 196.

terminai, loginės perifrazės yra daugelio žodžių aiškinimai žodynuose (Pikčilingis 1975: 231). Pasak V. Skujinios, aprašomuosius pasakymus, kaip kontekstinius sinonimus, tekste galima vartoti vietoj įprastų terminų (Skujinia 1983: 26).

Pavyzdžiui, *eufonijos* perifrazė yra *kalbos garsų darna* (LKE), *kalbos skambesio darna* (LiterŽ II), *antonimų* perifrazė – *priešingos reikšmės žodžiai* (KalbŽ; LKE) ir kt. Kai kurios perifrazės gali būti suvokiamos ir kaip terminai. Pavyzdžiui, Angelė Kaulakienė (2009: 131), nagrinėdama lietuvių fizikos terminijos raidą, mini vienažodžių terminų ir aprašomųjų pavadinimų, kuriais buvo įvardijamos atitinkamos mokslo sritys, sinonimiją. Dabartinėje mokslo kalboje tai atitiktų termino *terminologija* ir perifrazės *terminų mokslas*, termino *morfologija* ir perifrazės *žodžio formų mokslas* santykis (plg. *terminologija* „terminų mokslas“ (KalbŽ), *morfologija* „tai žodžio formų mokslas, apimantis tiek formų darybą, tiek kaitybą“ (Palionis 1999: 37)), kurių sisteminiiais sinonimais greičiausiai niekas nelaiko, nors tam tikru terminijos raidos laikotarpiu jie galėjo būti suvokiami kaip sisteminiai sinonimai. Vis dėlto grynai sisteminiai sinonimai iki šiol yra *literatūrologija* ir *literatūros mokslas* (plg. *literatūrologija*, *literatūros mokslas* „mokslas, tiriantis grož. lit-ros kūrinius, rašytojų kūrybą, lit-ros ist. procesą, jo sąlygas ir dėsningumus, lit. gyvenimo reiškinius, lit-ros funkcionavimą visuomenėje“ (VLE XIII)). Taigi perifrazės moksliniuose tekstuose gali būti ir kontekstiniai terminų sinonimai, ir sisteminiai sinonimai, ir minimalios apibrėžtys.

Terminais gali būti įvardijama ar galbūt įvardijama ta pati sąvoka (tai ne visada aišku iš tekstų), bet jų **motyvacinis požymis skiriasi**, pavyzdžiui, *kalbos figūra*, *stiliaus figūra* ir *retorinė figūra*. Kai tokie sinonimai pateikiami žodynuose kaip antraštiniai terminai, dėl jų sinonimiškumo, matyt, neabejojama.

Tekstuose konkuruoja **ilgosios ir trumposios terminų formos**. Pavyzdžiui, į *Kalbotyros terminų žodyną* ir *Lietuvių kalbos enciklopediją* įdėtas terminas *giminė* („daiktavardžio, būdvardžio, skaitvardžio, įvardžio, dalyvio morfologinė kategorija, skiriama pagal žodžių derinimą, išreikštą galūnėmis“ (LKE)). Jono Palonio vadovėlyje *Kalbos mokslo pradmenys* vienas poskyris pavadintas *giminės kategorija*. Toliau tekste vartojama *gramatinė giminės kategorija*, *giminės kategorija*, *giminė*, plg.: „Gramatinė giminės kategorija paprastai turi vienokius ar kitokius formos rodiklius, kitaip

sakant, ją galima atskirti iš formos. <...> Tose kalbose, kuriose giminės kategorija reiškia tarnybiniais žodžiais, neretai pasitaiko ir mišrios šios kategorijos raiškos atvejų, t. y. kai giminės rodikliu eina tarnybinis žodis (dažniausiai artikelis) drauge su supletyvine šaknimi arba tarnybinis žodis drauge su afiksu“ (Palionis 1999: 132–133). Kalbotyros terminijoje jų reikšmės yra tos pačios. Ar tie terminai yra sisteminiai sinonimai, ar tik kontekstiniai?²³

E. Jakaitienė leksikologijos vadovėlyje vartoja vienažodžius terminus *sinonimija*, *sinonimiškumas* ir sudėtinius terminus *sinoniminiai santykiai*, *sinoniminiai ryšiai*: „Atskleisti jų skirtumus, nustatyti sinonimų reikšmės artimumo kriterijus sunku todėl, kad sinonimijos problemos glaudžiais ryšiais susijusios su visų sisteminių santykių problematika, sinoniminiai santykiai kryžiuojasi su visais kitais ankstesniame skyriuje minėtais žodžių santykiais, kurių ribas suvokti gana sunku. <...> Kai kurių kalbų tyrinėtojų darbuose jis laikomas net svarbiausiu sinonimiškumo kriterijumi <...>. Ypač dažnai sinoniminiai ryšiai susiklosto tarp atskirų žodžių ir pastoviųjų junginių“ (Jakaitienė 2010: 120–123). Vienažodžiai ir atitinkami sudėtiniai terminai artimi aspektiniams sinonimams, kontekstiniams sinonimams, priklauso skirtingoms klasifikacijoms.

Dalis išvardytų tekstinės terminų vartosenos atvejų gali būti vadinama terminų varijavimu plačiąja prasme, terminų vartosenos varijavimu (apie variantus ir jų sampratą išsamiai žr. Miliūnaitė 2009). Paranku terminologijoje vartoti K. Župerkos į lietuvių kalbotyrą įvestą „konkurento“ sąvoką, kuri apimtų ir siaurai suprantamus variantus, ir sisteminius sinonimus, ir kitus tekste konkuruojančius terminologinius kalbos vienetų.

IŠVADOS

1. Sinonimų samprata terminologijoje yra nevienoda. Sinonimija kartais suvokiama labai plačiai, apimami ne tik tą pačią sąvoką įvardijantys skirtingi vienos kalbos terminai, bet ir terminas ir jo apibrėžtis, terminas ir jo atitikmenys kitose kalbose ir kt.

2. Terminologijoje sinonimija nėra tik vieno kalbos lygmens reiškinys. Tradicinis lietuvių kalbotyroje sinonimų skirstymas į leksinius ir gramatinius sinonimus apima ne visus terminų sinonimijos tipus.

²³ Taip pat galima svarstyti, ar vienodas jų terminiškumas.

3. Svarbi ir paranki opozicija terminologijoje – bendrašakniai ir nebendrašakniai sinonimai. Ypatingos sinonimų grupės terminologijoje – aspektiniai sinonimai, taip pat ilgieji ir trumpieji terminų variantai.

4. Sinoniminių terminų tipo nustatymas yra svarbus sinonimų tyrimo etapas. Pavyzdžiui, neatrodo prasminga pagal kilmę gretinti gramatinius, taip pat kitus bendrašaknius sinonimus ar aspektinius sinonimus.

5. Moksliniuose tekstuose esama įvairių kontekstinių terminų sinonimų – platesnės reikšmės terminų, vartojamų vietoj siauresnės reikšmės terminų, perifrazių, ilgųjų ir trumpųjų terminų formų ir kt. Į tokius tekstinės terminų vartosenos ypatumus būtina atsižvelgti atrenkant sinoniminius terminus tiek tradiciniais metodais, tiek automatinėmis priemonėmis.

6. Tiriant terminų sinonimiją lingvistiniais metodais, svarbu apsibrėžti, kas laikoma sinonimu, o kas kitokiu termino konkurentu. Būtina atiboti sisteminius ir kontekstinius sinonimus, tačiau tam reikia gerai išmanyti tiriamos srities terminų sistemą.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI²⁴

- ArchŽ – Kitkauskienė L., Kitkauskas N. *Anglų–lietuvių kalbų aiškinamasis architektūros žodynas*, Vilnius: Technika, 2004.
- Auksoriūtė A. 1997: Kai kurie sinonimijos atvejai naujausiuose kompiuterijos terminų žodynuose. – *Terminologija ir dabartis*. Mokslo darbai, Kaunas: Technologija, 15–19.
- Cabré M. T. 1999: *Terminology. Theory, Methods and Applications*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- DailŽ – *Dailės žodynas*. Ats. red. J. Mulevičiūtė, Vilnius: VDA leidykla, 1999.
- Dubuc R., Lauriston A. 1997: Terms and Contexts. – *Handbook of Terminology Management 1. Basic Aspects of Terminology Management*. Compiled by S. E. Wright, G. Budin, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 80–87.
- Ermanytė I. 2008: *Antonimija ir antonimai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- EstE – *Estetikos enciklopedija*. Sud. J. Mureika, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010.
- FonolŽ – Bakšienė R. *Fonologijos terminai*. Žodynelis ir mokomosios užduotys, Vilnius: Edukologija, 2011.
- Gaivenis K. 2002: *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Gaivenis K. 2014: *Rinktiniai raštai*. Sud. J. Gaivenytė-Butler, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Gaivenytė J. 2000: Sudėtinių fizikos terminų sinonimijos atvejai terminų žodynuose. – *Kalbos kultūra* 73, 62–67.
- Gerstenkorn A. 1993: Synonymy and Homonymy. – *TKE'93: Terminology and Knowledge Engineering*. Ed. Klaus-Dirk Schmitz, Frankfurt / M.: Indeks Verlag, 24–33.
- GTT – de Bessé B., Nkwenti-Azeh B., Sager J. C. *Glossary of Terms Used in Terminology*. – *Terminology* 4(1), 1997, 117–156. Prieiga per internetą: <https://benjamins.com/#catalog/journals/term.4.1.08bes/fulltext>.
- Gudavičius A. 2007: *Gretinamoji semantika*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- ISO 704:2000(E) *Terminology work – Principles and methods*.
- Jakaitienė E. 2010: *Leksikologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- KalbŽ – Gaivenis K., Keinys St. *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas: Šviesa, 1990.

²⁴ Nemažai leidinių naudoti ir kaip straipsnio šaltiniai, ir kaip teorinė literatūra.

- Kardelis V. 2014: Lietuvių kalbos salos: probleminiai aspektai. – *Lietuvių kalba* 8. Prieiga per internetą: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/issue/view/121>.
- Kaulakienė A. 1994: Fizikos ir technikos terminų sinonimijos vertinimas. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 31. *Kalbos normalizacijos klausimai*, 51–55.
- Kaulakienė A. 2000: Kompiuterijos terminijos sinonimija: yda ar būtinybė. – *Terminologija* 6, 23–28.
- Kaulakienė A. 2009: *Lietuvių fizikos terminijos raida*, Vilnius: Technika.
- Kazlauskaitė G. 2000: Lietuviškų ir tarptautinių fonetikos terminų sinonimija. – *Terminologija* 7, 25–31.
- Keinys St. 1980: *Terminologijos abėcėlė*, Vilnius: Mokslo.
- Keinys St. 1999: *Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryba*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Keinys St. 2005: *Dabartinė lietuvių terminologija*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Kitkauskienė L. 2005: Architektūros terminų sinonimija. – *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai* 19, 211–219.
- Klimavičius J. 1975: Tarptautinių ir lietuviškų terminų sinonimija terminografijoje. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 16. *Lietuvių terminologija*, 91–123.
- Kniūkšta P. 1976: *Priesagos -inis būdvardžiai. Daryba, reikšmės, gramatiniai sinonimai*, Vilnius: Mokslo.
- Kvašytė R. 2000: Sinonimai latvių kalbos terminų žodynuose. – *Terminologija* 7, 76–87.
- Labanauskienė S. 2014: Mykolo Miežinio *Lietuviškai-latviskai-lenkiskai-rusiszkio žodyno* lietuviški ir latviški sinoniminiai bei variantiniai augalų vardai. – *Terminologija* 21, 143–159.
- LEM – *Literatūros enciklopedija mokyklai*. Sud. L. Mačianskaitė, D. Mitaitė, D. Pociūtė-Abukevičienė, D. Satkauskytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011.
- LiterŽ II – *Literatūros terminų žodynas* 2. *Eilėdara*. Sud. J. Girdzijauskas, Vilnius: Baltos lankos, 1998.
- LKE – *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Sud. K. Morkūnas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008.
- LLE – *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Red. V. Kubilius, V. Rakauskas, V. Vanagas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.
- Mikėlionienė J. 2004: Dabartinės lietuvių filosofijos sinonimų ir darybos priemonių įvairovė. – *Terminologijos istorijos ir dabarties problemos*. Ats. red. St. Keinys, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 271–275.
- Miliūnaitė R. 2009: *Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos variantai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Mitkevičienė A. 2004: V. Dubo visuotinės literatūros vadovėlio terminų variantai. – *Terminologija* 11, 119–144.
- MuzE II – *Muzikos enciklopedija* 2, Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003.
- MuzE III – *Muzikos enciklopedija* 3, Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007.
- Nissilä N., Nuopponen A. 2011: Polysemy of Synonymy – Concept Analysis of the Concept of Synonymy. – *The 18th European Symposium on Language for Special Purposes: Proceedings*. Ed. L. Alekseeva, Perm: Perm State University, 249–261.
- Palionis J. 1999: *Kalbos mokslo pradmenys*, Vilnius: Jandrija.
- Pearson J. 1998: *Terms in Context*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Pikčilingis J. 1969: *Leksinė ir gramatinė sinonimika*, Kaunas: Šviesa.
- Pikčilingis J. 1975: *Lietuvių kalbos stilistika* 2, Vilnius: Mokslo.
- Pikčilingis J. 2010: *Stilistikos darbų rinktinė*. Sud. R. Koženiauskienė, A. Pečeliūnienė, M. Tverijonas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Rimkutė A. 2007: Kai kurie sinoniminių religijos terminų vartosenos atvejai katekizmuose (XVI a. ir XIX a. galas–XX a. pradžia). – *Terminologija* 14, 135–145.
- Sager J. C. 1990: *A Practical Course in Terminology Processing*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Skolinti terminai ir jų atitikmenys*. Vyr. red. A. Auksoriūtė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2014. – <http://sta.lki.lt/>.
- Skujina V. 1993: Some Aspects of the Specific Character of the Semantic Level in Terminology. – *TKE'93: Terminology and Knowledge Engineering*. Ed. Klaus-Dirk Schmitz, Frankfurt / M.: Indeks Verlag, 50–55.
- Skujinia V. 1983: Terminas kontekste. – *Kalbos kultūra* 44, 19–26.
- Stankevičienė S. 2012: Variantinė ir sinoniminė lietuvių ir vokiečių kalbų elektrosstatikos terminų raiška. – *Kalbų studijos* 21, 21–27.

- Stunžinas R. 2005: Statybos terminijos sinonimija. – *Terminologija* 12, 7–26.
- Stunžinas R. 2010: Gyvenamojo namo ir pagrindinių jo dalių liaudies terminijos sinonimija. – *Terminologija* 17, 130–142.
- SŽ – Lyberis A. *Sinonimų žodynas*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2002.
- Šilobraitė D. 2007: Vienažodžių matematikos terminų sinonimija matematikos vadovėliuose. – *Terminologija* 14, 146–158.
- Šilobraitė D. 2010: Informatikos ir kompiuterių įrangos žodynėlių terminijos skirtybės. – *Terminologija* 17, 68–78.
- Temmerman R. 2000: *Towards New Ways of Terminology Description: the Sociocognitive Approach*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- TermŽ – Kvašytė R. *Mokomasis terminologijos žodynelis*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2005.
- Umbrasas A. 2002: Lietuvos Respublikoje (1918–1940) veikusio *Baudžiamojo statuto* vertimų teisės terminijos skirtybės. – *Terminologija* 9, 78–94.
- Umbrasas A. 2004: Bendrašakiniai dvižodžių teisės terminų sinonimai ir variantai 1918–1940 m. Lietuvos kodeksuose. – *Terminologija* 11, 100–118.
- Umbrasas A. 2010: *Lietuvių teisės terminija 1918–1940 metais. Pagrindinių kodeksų terminai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Urbutis V. 2009: *Žodžių darybos teorija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Valiulytė E. 1998: *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksiniai sinonimai. Vietos, laiko ir priežasties raiška*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Vaskelienė J. 2000: *Darybiniai sinonimai*, Šiauliai: K. J. Vasiliausko įm.
- Vaskelienė J. 2013: Darybinių sinonimų, darybinių variantų ir paronimų panašumai bei skirtumai. – *Žmogus ir žodis. Didaktinė lingvistika* 15(1), 206–214.
- Vaskelienė J., Kučinskienė R. 2012: Dabartinės lietuvių kalbos būdvardžių darybiniai sinonimai. – *Žmogus ir žodis. Didaktinė lingvistika* 14(1), 153–161.
- VLE XI – *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 11, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007.
- VLE XIII – *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 13, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008.
- VLE XV – *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 15, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2009.
- VLE XXV – *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 25, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2014.
- Zemlevičiūtė P. 2001: Sinoniminiai „Medicinos enciklopedijos“ terminai. – *Terminologija* 8, 34–49.
- Župerka K. 1983: *Lietuvių kalbos stilistika*, Vilnius: Mokslo.
- Župerka K. 2012: *Stilistika*. III patais. ir pap. leid., Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- XXLT 2006: *XX amžiaus literatūros teorijos*. Sud. A. Jurgutienė, Vilnius: VPU leidykla.
- Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. 1987: *Лингвистические основы учения о терминах*, Москва: Высшая Школа.
- Гринев С. В. 1993: *Введение в терминоведение*, Москва: Московский лицей.
- Никитина С. Е. 1987: *Семантический анализ языка науки. На материале лингвистики*, Москва: Наука.
- Татарinov В. А. 2006: *Общее терминоведение. Энциклопедический словарь*, Москва: Московский лицей.

SOME ASPECTS OF SYNONYMY OF TERMS

The article deals with a significant terminology problem – synonymy of terms. It discusses some aspects of synonymy of terms, which have gained little or no attention in Lithuanian terminology. Statements are based on and illustrated with terms of humanities (linguistics, literary science, musicology, art, architecture, aesthetics etc.).

In the first section conception of synonyms and the limits of synonymy in terminology are briefly surveyed.

The second section deals with the types of synonymous terms by three criteria: structure of terms, level of language, root of terms. The traditional approach of the Lithuanian linguistics on synonymy is followed and some specific types of synonymous terms are identified.

The third section discusses problems of identification of synonymous terms in texts, mainly caused by contextual synonymy.

The following conclusions are drawn:

1) The conception of synonymy in terminology differs. Synonymy sometimes is viewed very broadly, it includes not only different terms of one language naming the same concept, but also the term and its definition, the term and its equivalents in other language etc.

2) Synonymy in terminology is not the phenomenon of only one level of language. Division of synonyms into lexical (in linguistics: *asmenvardis* and *antroponimas* “personal name”) and grammatical synonyms (in versification: *ritminis vienetas* and *ritmo vienetas* “rhythmic unit”), which is traditional to Lithuanian linguistics, does not cover all types of synonymy of terms.

3) An important and convenient opposition in terminology is co-rooted vs. not co-rooted synonyms. Specific types of synonymous terms – aspectual synonyms as well as a term and its reduced or expanded form.

4) Identification of the type of synonymous terms is a significant stage of investigation into synonymy. For example, it seems not relevant to compare grammatical synonyms according to their origin, as well as other co-rooted or aspectual synonyms.

5) There are various contextual synonyms in scientific texts: terms with broader meaning are used instead of terms with narrower meaning, periphrases in place of terms, terms and their reduced or expanded forms etc. Peculiarities of the usage of terms in texts should be regarded when synonymous terms are extracted by both traditional and automatized tools.

6) When terms are investigated applying linguistic methods, it is important to define what is considered a synonym and what is thought of as a kind of rival term. Systemic and contextual synonyms should be delimited, but for that purpose, it is essential to know very well the term system of domain investigated.

Gauta 2015-06-22

Asta Mitkevičienė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas asta@lki.lt